

Lokale en nationale feestvreugde

Gelegenheidsgedichten rondom de bevrijding van Naarden in 1814

Lotte Jensen

Na de ‘verlossing’ van Naarden inspireerden de verwoestende belegering van de vesting en het tragische lot van haar bewoners dichters tot het schrijven van gelegenheidsgedichten. Blijk gevend van haat tegen de Fransen en bekommeris met de slachtoffers, schaarden zij zich eensgezind en met blijdschap achter de nieuwe Oranjevorst, Willem Frederik.

‘Rechtschapen Batavieren!’

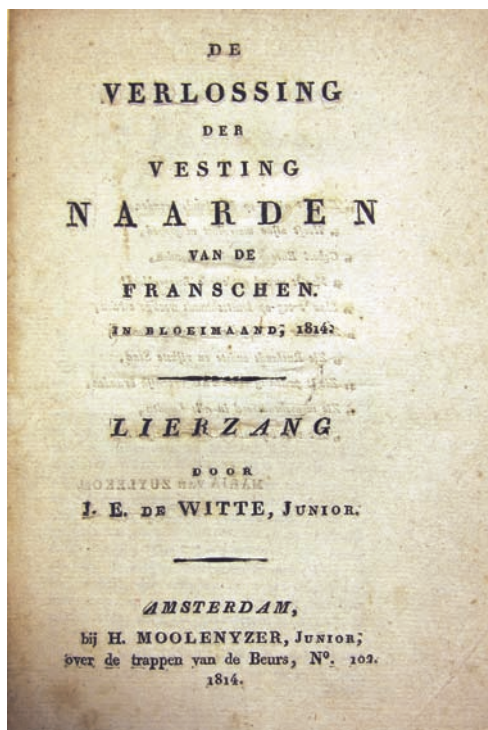
Op uitbundige wijze vierde de dichter Jacob Eduard de Witte in mei 1814 de bevrijding van Naarden. Eindelijk, zo schreef hij, was ook Naarden uit handen van de wrede Fransen verlost. Dat was te danken geweest aan de inzet van velen, maar hij prees in het bijzonder twee bevelhebbers: majoor Kamps, commandant van de stad Muiden, en P. van der Hummel, eerste luitenant van de artillerie voor Naarden. Zij hadden een ongekennde dapperheid en volharding betoond tijdens de maandenlange gevechten rondom Naarden.¹ Mede dankzij hun inzet was de Naardense bevolking nog meer leed bespaard gebleven.

*Triumf! Rechtschapen Batavieren!
Triumf! de vrijheid zegenpraalt!
De fransche woeste krijgsbanieren,
Zijn, bij 't gebrul des Leeuws gedaalt!
't Oud Naarden, lang en bang bestreden,
Ten prooi aan duizend ijslijkheden,
Legt thans des dwinglands kluisters neêr
Juich! na een lang en bloedig kampen,
Ten prooi aan tallooze oorlogsrampen,
Herleeft 't geluk dier Vesting weêr!²*

De Franse bezettingsmaanden behoren tot de zwaarste uit de geschiedenis van Naarden. Terwijl grote delen van Nederland al in november en december 1813 bevrijd waren, zou het tot mei 1814 duren voordat deze stad zijn vrijheid

herkreeg. Pas op 7 mei 1814 gaven de Franse troepen zich over en op 12 mei verlieten de laatste Franse soldaten de stad. De Naardense bevolking had zo zwaar geleden onder de maandenlange bombardementen en vuurgevechten, dat nieuwsgierige Amsterdammers daags na de bevrijding naar Naarden trokken om de verwoestingen met eigen ogen te kunnen aanschouwen. Ze zagen in de as gelegde boerderijen en woningen die door kogels waren vernield. Ook de Grote Kerk was zwaar beschadigd.³

Over de gebeurtenissen rond het beleg van Naarden zijn we vrij goed geïnformeerd, dankzij de gedetailleerde verslagen van tijdgenoten en de studie van Kruijt uit 1913.⁴ Minder bekend is dat er ook enkele gelegenheidsgedichten rondom het beleg en de bevrijding van Naarden verschenen. Verschillende personen doopten hun pen in de inkt om de tragische belegeringsmaanden en de uiteindelijke verlossing van Naarden te bezingen. Eén geschrift dateert van maart 1814, de andere van na de bevrijding (mei en juni 1814). Tezamen geven de gedichten een goed beeld van de dubbele gevoelens die de bevrijding opwekte: enerzijds gaven de dichters blijk van hun diepgewortelde haat jegens de Fransen en lieten ze hun verdriet over de immense schade en de gevallen slachtoffers zien. Anderzijds toonden ze hun blijdschap uitbundig en richtten ze de blik op de toekomst. Eensgezind schaarden ze zich daarbij achter de nieuwe Oranjevorst, Willem Frederik.

Nationaal en lokaal perspectief

Het jaartal 1813 heeft een prominente plaats in de nationale geschiedschrijving: in november van dat jaar brak de opstand tegen de Fransen uit, waarmee het herstel van de onafhankelijkheid begon. Op 17 november vaardigde Gijsbrecht Karel van Hogendorp een proclamatie uit, die 'Oranje boven, Holland is vrij' luidde en op 30 november landde de toekomstige koning Willem I op het strand van Scheveningen. De officiële website van het Nationaal Comité 200 jaar Koninkrijk vat de gebeurtenissen als volgt samen: *In november 2013 is het tweehonderd jaar geleden dat Nederland na inlijving bij Frankrijk zijn onafhankelijkheid herkreeg.*⁵

Die formulering verhuut dat de bevrijding gefaseerd plaats vond en dat er grote regionale verschillen bestonden. Terwijl grote delen van Nederland al in de maanden november en de-

cember 1813 de vrijheid herkregen, zou het tot mei 1814 duren voordat Naarden bevrijd werd. Deze plaats behoorde, samen met Coevorden, Grave, Vlissingen, Delfzijl, Den Helder, Bergen op Zoom en Deventer, tot de laatste steden die de Fransen overgaven.⁶ Pas op 7 mei 1814 capituleerde de Franse bevelhebber en op 12 mei verlieten de laatste Franse soldaten de stad. De veelheid en verscheidenheid aan gebeurtenissen in de periode november 1813 tot mei 1814 plaatst het nationale geschiedverhaal in een ander perspectief. Het maakt duidelijk dat er grote regionale verschillen bestonden en dat er niet sprake is van één lineair geschiedverhaal.⁷

De gebeurtenissen in Naarden moeten traumatisch zijn geweest voor de bevolking. De schaarste aan levensmiddelen en de voortdurende gevechten eisten een hoge tol. Een tijdgenoot meldt dat er in totaal 8471 kogels, 2518 granaten 29 bommen, 364 kartetsen en 162.700 patronen werden verschoten.⁸ Al dat schieten had natuurlijk dramatische gevolgen: niet alleen werden tal van gebouwen en huizen verwoest, maar er kwamen ook onschuldige burgers om het leven. Zo wilde een kastelein die net buiten de stadspoort woonde, zich tijdens een beschieting in december met zijn huisgezin in de kelder verbergen. Juist op dat moment vloog een kogel door het huis, die zijn vrouw en jongste kind doodde. Zelf verloor hij zijn linkerhand.⁹ Tegen deze achtergrond is het begrijpelijk dat de dichters die over het beleg en ontzet van Naarden schreven, uitgebreid stil stonden bij de negatieve gevolgen ervan.

Treurzang over het beleg van Naarden

Het meest uitvoerig werd dat gedaan door de genootschapsdichter Jan Jordens (1755-1817). In maart 1814 publiceerde hij *Nachtgepeinzen bij de belegering der stad Naarden*, toen er nog geen enkel uitzicht op bevrijding was. Generaal Kraijenhoff stelde weliswaar alles in het werk om de aanvalslinie te versterken, maar hij werd daarbij zwaar gehinderd door het aanhoudende kanonvuur van de bezetters. Jordens verbleef

Willem Hendrik Hoogkamer, 'Sneeuwlandschap met soldaten, in gesprek met burgers tijdens het beleg van Naarden' (coll. Rijkmuseum Amsterdam).

op dat moment in het naburige dorp Vreeland en leefde sterk mee met de geteisterde Naardense bevolking. De titel van zijn geschrift alludeert op het bekende gedicht *Night Thoughts* (1742) van Edward Young, waarin deze grote thema's als het leven, de dood en sterfelijkheid behandelde. Young's poëzie was sterk beïnvloed door enkele sterfgevallen in zijn nabije omgeving en had een ernstig karakter. Eenzelfde zwaarmoedigheid kenmerkt ook Jordens impressie van de Naardense situatie.

Daarnaast verwijst Jordens naar het verzetsgedicht bij uitstek uit die tijd, *De Hollandsche natie* (1812) van Jan Frederik Helmers. Daar komt een passage in voor, waarin de dichter 's nachts wanhopig op het puin van een verwoeste stad ronddoolt. Moedeloos constateert hij dat Amsterdam ooit het bloeiende centrum van de wereld was, maar dat er nu slechts bouwvalen resten.¹⁰ Ook bij Jordens is er sprake van een rondzwervende dichter die in het holst van de nacht de verwoestingen in zijn stad bekijkt. Het desolate landschap stemt hem treurig en bitter.

Het gedicht valt uiteen in twee gedeelten: eerst weidt Jordens uit over de ellendige situatie waarin Naarden op dat moment verkeert, daarna richt hij zich tot God in hoop dat deze verlossing zal brengen. Het contrast tussen de nachtelijke misère en de hoopvolle morgenstond maakt dat de religieuze boodschap des te sterker uit de verf komt. In het holst van de nacht luistert de dichter naar het voortdurende gedonder en geschut. Het is zo krachtig dat zijn bed en de muur ervan schudden. Zijn medeleven met de Naardense bevolking is intens:

*Zoo overweldigend bezwaarden
Uw jamren, maanden lang, het hart
Uws nagebuurs, o lijdend Naarden!
Hoe rees, bij elken slag, de smart,
Als ik den donder hoorde knallen,
Die telkens losbarstte op uw wallen,
Om 't ijs'ren dwangjuk des tirans
Van Uwen Burgren hals te wenden,
Op 't overschot der Fransche benden
Te vellen in hun legerschans!*

*Angstvallig sleepten nachtelijke uren,
En sidderden mijn sponde en wand,
Door donderkloten, bliksemvuren,
Van wederzijden losgebrand.¹¹*

Jordens beschrijft uitvoerig de omvang van de verwoestingen. Als een tweede Helmers waart hij midden in de nacht rond. Hij constateert dat het desolate Naarden meer weg heeft van een kerkhof dan een woonplaats:

*Ik zoek – Ik zie uw binnenwijken,
Maar die een' kerkhof nu gelijken,
Gehuld in schaduw van den dood,
Waar de aklige eenzaamheid, door spookten,
Door wachthond of gekrijsch gebroken,
Den angst elk oogenblik vergroot
(...)
Ik schroom de woningen te nadren,
Waar kermende de onschuld ligt gekromd:
Haar weedom huivert mij door de adren;¹²*

Het is een beklemmende ervaring, die de keel van de dichter doet samenknijpen. Dan slaat zijn stemming echter om. Hij richt zich gedachten op God en voelt zijn krachten weer terugkeren. Ook kan hij weer vrijuit ademen:

*'k Herleef, met U, om aan te bidden
Dien God, wiens naam Ontfermer is.
'k Herwin, o Lijders! stem en woorden,
Die in den strammen gorgel smoorden,
Zoo lang door angsten overkropt.
O dat die woorden nu bewijzen,
Hoe 't open hart, waaruit zij rijzen,
Voor Uw belang, als 't zijne, klopt!¹³*

De dichter vertrouwt erop dat God in deze zware tijden bijstand zal verlenen en dat de inwoners van Naarden uit hun benarde situatie bevrijd zullen worden. Zij kunnen daarbij rekenen op de hulp van al hun 'Land- en Bondgenooten', die niet zullen rusten voordat het krijgsgeschild in hun voordeel beslecht is. Uiteindelijk zullen ook de Naardenaren kunnen delen in de algemene feestvreugde:

*Spoed aan, gewenschte Morgenstond,
Waaruit we eerlang den dag aanschouwen,
Die wolkloos blinke op Naardens grond!
Of, zoo er wolken zich vergaëren,
't Zij wierook van de feestaltaren
Der vreugde en dankbre erkenenis,
Waar, rondom eik, olijf en lauwer,
De Oranje gordelband te naauwer
En vaster 't snoer der Eendragt is.¹⁴*

De dichter eindigt dus in een positieve stemming en spreekt de hoop uit dat hij spoedig een feestzang op de bevrijding van Naarden zal kunnen aanheffen.

Opmerkelijk is dat Jordens het woord 'Oranje' gebruikt als een algemene kleur van eendracht, maar dit niet verder concretiseert. De prins van Oranje wordt nergens genoemd, ook niet als symbool van hoop. Dat gebeurde wel in de gedichten die direct na de bevrijding van Naarden verschenen: alle auteurs betrokken in hun vreugde onomwonden de nieuwe Oranjevorst. Dat verschil is wellicht als volgt te verklaren: toen Jordens zijn gedicht schreef, was het nog onzeker wat de uitkomst van de belegering zou zijn. Het accent ligt daardoor meer op de actuele ellende, dan op gevoelens van feestvreugde. Het is echter ook denkbaar dat Jordens zijn vaderlandsliefde niet aan Oranjegezindheid koppelde. De neerlandica Ellen Krol heeft laten zien dat sommige dichters terughoudend reageerden op de terugkeer van prins Willem Frederik op vaderlandse bodem, zoals Hendrik Tollens en Barend Klijn. Bij hen ging vaderlandsliefde niet automatisch gepaard met Oranjegezindheid.¹⁵

Oranjegezinde bevrijdingsgedichten

Het merendeel van de jubeldichters schaarde zich echter wel ondubbelzinnig achter de teruggekeerde prins en dat werd alleen maar sterker nadat Willem Frederik op 30 maart 1814 de eed op de Grondwet had afgelegd. Het regende gedichten waarin de nieuwe vorst werd bejubeld en als een vader van het volk werd geken-

schetst. Dichters gebruikten de gezinsmetafoor om te benadrukken dat het algemene geluk dankzij deze nieuwe vorst bevorderd werd.¹⁶

Oranjegezindheid domineert ook in de gedichten die onmiddellijk na de bevrijding van Naarden verschenen. Daags na de overgave van de Fransen, op 7 mei 1814, publiceerde Hendrik Meijer jr. (1776-1856) een *Vreugdezang bij de overgave der vesting Naarden op den 7den van bloeimaand 1814*. Meijer, die steenhouwer en metselaar te Haarlem was, had vrijwillig dienst genomen bij het korps scherpshutters. In het gedicht zong hij zijn wapenbroeders toe, met wie hij onder het commando van kapitein Arend Rooseboom had meegevochten in de strijd. Meijer stak zijn Oranjeliefde niet onder stoelen of banken: het was de 'aangeboden Vorst' voor wie hij en zijn makkers hun leven hadden gewaagd:

*Naarden! zet uw poorten open,
Lang voor Hollands dappren digt!
Zaagt ge u half door 't krijgsvuur sloopen,
Laat u thans de blijdschap noopen:
't Juk is van uw' hals geligt.
Breng, met ons, Oranje uw hulde,
die ons hart met moed vervulde,
Voor uw' wal, ten strijd gedaagd,
Waar gij Woerdens plondergieren
Voor een handvol Batavieren,
Vaak met bebloeden op, geschandvlekt vlug-
ten zaagt.*

*Dappre Jagers! dierbre Broeders!
Nu de palmen opgezet!
Neêrlands wankle hope voeders!
Neêrland dankt u als behoeders:
't Werd ook door uw' arm, gered.
Laat ons blij den grond betreden,
Waar wij voor Oranje streden,
Door ons dierbaar bloed gewijd (...).*¹⁷

Meijer benadrukte dat de soldaten uit naam van de nieuwe vorst hadden gestreden en zo het algemene belang hadden gediend. Hij verwees ook naar het debâcle van Woerden, waar de Fransen op 24 november 1813 verschrikkelijk

hadden huisgehouden en een handvol 'Batavieren' de 'plondergieren' uiteindelijk had weten te verjagen. Ook daar hadden vrijwilligers hun leven voor het vaderland gewaagd.

Meijer uitte zijn opluchting dat al het bloed niet voor niets was gevloeid en dat de wapens nu eindelijk neergelegd konden worden. Hij benadrukte dat het niet alleen een heugelijke dag voor de Naardenaren was, maar ook voor alle inwoners van de omliggende dorpen. Tal van buitenplaatsen waren immers in de strijd verwoest, zoals *Berghuis*, *Kweeklust*, *Kommerrust* en *Valkeveen*. Ook voor de plaatselijke boeren en vissers waren het moeilijke tijden geweest. Nu de vijand verdreven was, konden ook zij hun alledaagse werkzaamheden weer in vrijheid oppakken:

*Juicht ook! Gooilands dorpelingen!
Juicht! 't is hoogtijd, viert het feest!
Laat op weide en heuvelklingen
Nu de blijde runders springen,
Lang den roof ten doel geweest.
't Kouter zal op de akkers blinken.
Visschers! Nu de vlugge pinken
Door het pekel heen gestuurd;
Werpt uw netten, werpt ze veilig:
't Rijksg gebied der zee is heilig,
Geen vlamdend tolnaarsoog dat meer uw'
togt begluurt.*¹⁸

De veiligheid van de lokale boeren en vissers was nu weer gegarandeerd.

Meijer besteedde relatief veel aandacht aan de gevolgen voor de plaatselijke bevolking. Jacob Eduard de Witte jr. had eveneens oog voor de lokale situatie, maar hij benadrukte dat de gebeurtenissen in Naarden ook voor de rest van Nederland relevant waren. Deze broodschrijver, die vele jaren van zijn leven wegens oplichting in de gevangenis doorbracht, woonde op dat moment vermoedelijk in de buurt van Amsterdam (mogelijk in Haarlem).¹⁹ Hij motiveerde zijn reden om een gedicht aan de bevrijding van Naarden te wijden als volgt: *Elk rechtgeaart Nederlander [behoort] deel te nemen aan de heuchelijke ontruiming dier Stad en Vesting*

door de Troepen, die, bij deszelfs verdediging, zoo veele onheilen over de ongelukkige Inwooners en de omleggende Oorden hebben gebracht; en het is ook daarom dat ik, door den volgenden lierzang, die dankbaarheid heb poogen optewekken, om zoo veel van mij afhing, eene gebeurtenis te doen eerbiedigen, bij wier gelukkige wending het Vaderland zoo veel belang heeft.²⁰ Alle Nederlanders behoorden de bevrijding van Naarden dus mee te vieren.

De Witte liet zijn stuk voorafgaan door een fragment uit een anti-Napoleontisch gedicht van zijn echtgenote, Maria van Zuylekom. In haar *Lierzang aan mijne landgenooten*, dat zij in november 1813 vervaardigde, hekelde zij de grootheidswaanzin en ‘moordlust’ van Napoleon Bonaparte, die heel Europa had doen bloeden.²¹ Hij had ook een fragment kunnen kiezen uit een ander gedicht van Van Zuylekom dat zij een maand later publiceerde, namelijk *Opwekking aan de Nederlanders*. Daarin deed zij een oproep aan haar landgenoten om ook Naarden te bevrijden:

*Denkt nog aan Leidens, Doorniks wallen,
Hoe zij den vijand deden vallen,
Die hunne vest benepen hieldt;
En dan – rukt aan naar Naardens muuren,
Verwoest dáár Frankrijks oorlogsvuuren,
Dààr ’t nog van Neêrlands roovers krielt!*²²

Zoals Leiden en Doornik tijdens de Tachtigjarige Oorlog uit handen van de vijand bevrijd waren, moest ook Naarden gered worden. Dit fragment geeft aan dat de zorgen over het lot van Naarden al in december 1813 actueel waren. Dat blijkt ook uit een passage uit een dichtstuk van Zuylekoms dochter, Johanna Henrietta Adriana van Haemstede. In december – zij was toen net zestien geworden – schreef zij een gedicht over de actuele strijd en riep zij al haar vrouwelijke landgenoten op hun mannen aan te sporen om Naarden te helpen bevrijden:

*Weent, Vrouwen! weent niet om uw Mannen;
Koomt, drijft hen zelf naar Naarden’s muur,
Laat edle wraak uw vrees verbannen,
En spoort hen aan, door ’t eigen vuur!
Koomt gordt hen zelf het zwaard op zijden,
En doet hen vrolijk uitgeleiden,
Van kroost en magen vergezeld,
’t Is om uw Terpen te verweeren,
Gij ziet hen spoedig wederkeeren,
Als overwinnaar, Belg en Held!*²³

In het gedicht verwees ze ook naar haar oudste broer, die door de Fransen naar het slagveld was afgevoerd en het verdriet van haar zus, wier echtgenote door ‘die monsters’ was weggerukt uit haar leven.

De Witte drukte ook nog een ander fragment af, namelijk van de al in 1803 overleden schrijver Bernardus Bosch. Daarin trok deze fel van leer tegen tirannen die volkeren onderdrukten. De keuze voor deze dichter is in zoverre opmerkelijk dat Bosch tot de patriotten behoorden, terwijl De Witte in dit gedicht juist onomwonden voor Oranje kiest. De nadruk in het fragment van Bosch ligt echter op de straf die tirannen zal treffen en de daaropvolgende verlossing: *De God der wraake stapt ten zetel, / En red*

een volk dat Hem vereert. De achterliggende gedachte is dat ook de godvruchtige inwoners van Naarden op een dag van een bloeddorstige tiran verlost zullen worden.²⁴

In zijn gedicht prees De Witte de moed van de Amsterdamse soldaten die vrijwillig hadden meegevochten om Naarden te bevrijden. Zij waagden hun 'bloed' en 'heldenleven' om de 'fransche roovers' te verjagen, waardoor Nederland Naarden weer terugkreeg:

*Triumf! 'er zal geen bloed meer vlieten,
De moord zal zijnen wensch ontschieten,
Wijl Naardens sterke en grijze wal,
Aan 't Vaderlands thans is hergeeven.*²⁵

De Witte plaatst de Naardense ontwikkelingen niet alleen in een nationaal, maar ook in een historisch perspectief. Zo blikte hij uitvoerig terug op het beleg van Naarden in 1572, toen 'Alva's benden' op verschrikkelijke wijze huisielden in de vestingstad. Hij vergelijkt de toenmalige gebeurtenissen met de eigen tijd:

*Op 't puin der opgedolven straaten,
Op lijken van uw Burgerij,
Tradt elk van Alba's bloed-soldaaten,
Geen oorlogsrecht – maar moord – op zij;
En weêr zou dit uw noodlot worden,
Als thans een fransche beulenhorden,
Hadt in vest gezegenpraalt!....
Wijkt denkbeeld, huivrend voor elk harte....
ô Naarden! dan, dan was uw smarte,
Te vreeslijk voor uw' stand bepaalt!*²⁶

De dreiging van een nieuwe slachtpartij, gelijkend op die in 1572, was ternauwernood afgewend. Nadat De Witte enkele plaatselijke bevelhebbers had geprezen wees hij opnieuw op het nationale belang van deze overwinning. Hij betuigde zijn blijdschap dat 'Oranjeshuis' had getriomfeerd en vroeg de Naardense burgers om de nieuwe vorst te onvoorwaardelijk te steunen: zweert, Naardens Burgers! Nu den Vorst, / Uw' trouw, uw' eerbied, liefde en achting!. Een nieuwe periode van voorspoed lag in het verschiet: *Moog Naardens bloei in Neêrland groeien*'.²⁷

Aardig is ten slotte nog de referentie aan De Hollandsche natie van Helmers – het gedicht waardoor ook Jordens zich liet inspireren. Helmers verwees in zijn gedicht naar de moordpartij in Naarden in 1572 en riep op tot eeuwige dankbaarheid aan diegenen die steden als Haarlem, Alkmaar en Naarden uiteindelijk hadden bevrijd van de Spanjaarden. Hun daden moesten voor eeuwig in het nationale collectieve geheugen gegrift staan:

*Hoe! zou ik eeuwig melden al de onsterfelijke daden,
Voor de eeuwigheid gegrift in 's Lands Historiebladen?
Waar zou 'k beginnen, waar zou 'k eindigen?
mijn taal
Waar te arm, mijn tong te zwak, voor 't goddelijk verhaal.
Waar toe ook 't koud verslag dier wonderdaân gegeven?
Zijn ze onuitwischaar niet in aller hart gedreven? –
Waar is hij, die ooit dwaalde in Haarlems loofrijk hout,
Wie heeft ooit Alkmaars muur, ooit Naardens wal aanschouwd,
En voelde niet zijn hart van dankbre erkentnis blaken,
En zonk niet neêr voor God, met tranen op de kaken?*²⁸

Bij De Witte treffen we een soortgelijke redenering aan. Ook hij wijst erop dat de bevrijders van Naarden in het gedenkboek opgetekend moesten worden:

*Schrijft, in 't Gedenkboek uwer muuren,
De naamen uwer Redders aan
Moog' nimmer weêr een lot verduuren,
Dat U op zoo veel leeds zou staan!
Onfangt uw dappre Stadbehoeders,
Als uwe Vrienden – uwe Broeders;
Zij leden veel voor uw behoud:
Denkt aan de moedige Amstellaaren,
Aan hunnen moed in krijgsgedaanen,
Als ge uwen vegen Wal aanschouwt!*²⁹

De laatste versregel is zelfs een letterlijke verwijzing naar Helmers' versregel *Wie heeft (...)* ooit *Naardens wal aanschouwd*. Het laat niet alleen zien dat er een parallel tussen de gebeurtenissen van 1572 en 1814 werd getrokken, maar ook dat Helmers' destijds grote bekendheid genoot.³⁰

Uit de besproken gedichten blijkt hoe belangrijk de steun van naburige legerkorpsen en vrijwilligers bij de bevrijding was. Zowel Meijer als De Witte complimenteerden de inzet van plaatselijke bevelhebbers en strijdkrachten omstandig. Eén groep had een bijzonder bijdrage aan de bevrijding geleverd, namelijk de Amsterdamse schutterij. Aan haar bijdrage werden dan ook verschillende gelegenheidsgedichten gewijd.

Lof voor de Amsterdamse soldaten

Met twee klinkende lierzangen werden de Amsterdamse soldaten bij hun terugkeer op 13 mei in Amsterdam begroet. Cornelis Lindeman bracht zijn hulde uit in een *Lauwerkrans, gevlochten ter eere van de dappere officieren, en verder leden der Amsterdamsche schutterij* en de Amsterdamse toneelschrijver en acteur Marten Westerman eerde de mannen in een uitgebreide *Lierzang aan de Amsterdamsche schutterij*.³¹ In beide gedichten overheerst het nationale en Oranjegezinde perspectief: beide auteurs benadrukken hoe belangrijk deze overwinning voor het vaderland als geheel is en hoezeer zij de nieuwe vorst steunen.

Daarnaast is er uiteraard ook aandacht voor de Amsterdamse strijders: uitbundig worden zij voor hun dapperheid en doorzettingsvermogen geprezen.

In Lindemans vreugdezang speelt Naarden in feite een ondergeschikte rol: slechts in twee versregels wordt aan de bevrijding van de vesting gerefereerd. De lofzang had vooral tot doel om de Amsterdamse strijders in het zonnetje te zetten. Zij hadden de ijzige kou en ontberingen getrotseerd om een einde aan de 'dwinglandij' te maken:

Marten Westerman, 1775-1852.

*U, Mannen! voor wier moed mijn hart in
achtiging blaakt,
Die op den eernaam van Bataven aanspraak
maakt,
U, fiere krijgers tegen snoode helgedroch-
ten,
Wien gij, met leeuwenkracht, zoo roemrijk
hebt bevochten,
U, die tot Neêrlands heil, vol drift greept
naar 't geweer,
U wil ik zingen! Ja, heel d'aard vermeldte uw'
eer!*

Daarnaast kwam de Amsterdamse bestuurders lof toe, omdat zij een voorbeeldfunctie vervulden in een tijd van nood:

*Eedlen! Zouden wij uw glorie niet verbrei-
den?
Niet vrolijk in de roem van uwe daden wei-
den?
Te glansrijk blinkt uw deugd, door geen
geweld verkracht,
Die de eerbied wekken van 't laatste nage-
slacht.*³²

De opeenstapeling van superlatieven mondde uit in een laudatio op de nieuwe vorst, onder

wiens regering Nederland weer tot bloei zou komen:

*O hoe zal nu Neêrland bloeijen,
Men den Vorst, die wijs regeert!
Heil moet voor Oranje vloeijen!
Heil den Prins, zoo lang begeerd!
Altijd moet zijn luister klimmen,
Nimmer leed hem tegengrimmen;
Eeuwig hou zijn glorie stand,
Met het dierbaar Vaderland!*³³

Ook in het gedicht van Westerman werden de Amsterdamse helden, die van het slagveld waren teruggekeerd, met lofprijzingen overladen. Zijn vers had een meer huiselijke aankleding: hij stelde zich voor hoe de Amsterdamse soldaten hun geliefden weer in de armen sloten en gezinnen herenigd werden. Meer nog dan het herstelde gezinsgeluk telde echter het feit dat de vijand verslagen was. Beeldend stelde hij zich voor hoe de Fransen wegdoken achter de Naardense wallen en het onderspit moesten delven tegen de roemrijke 'Amstellaren'. Ook hij besloot zijn vers met een huldebetoon aan de nieuwe Oranjevorst:

*Laat dan 't blijd Wilhelmus klinken!
't Heeft de Franken uitgeleid;
Hollands vroege roem zal blinken,
't Kweekt weêr d'oude dapperheid.
Heil de ontboeide Nederlandren,
Trouwe broedren voor elkandren!
Heil Oranje! bloei zijn stam!
Heil de Helden die vergadren!
Heil de trouwen Burgervadren!
Heil 't herbloeiend Amsterdam!*³⁴

Feestavond

Hoezeer de inzet van de Amsterdamse soldaten werd gewaardeerd, blijkt ook uit het feit dat de Amsterdamse vrijmetselaarsloge Willem Frederik een feestelijke avond voor hen organiseerde op 1 juni 1814. Deze loge was in 1810 opgericht onder de naam Saint Napoleon, maar in 1813

was de naam met toestemming van de prins veranderd in Willem Frederik veranderd. In het logement *De Keizerskroon* werden elf officieren van de Nationale Garde die de belegering van Naarden hadden meegemaakt, gehuldigd. Daarnaast schoven vijftien mannen van de *Gardes-d'Honneur* aan. Zij hadden op stel en sprong huis en haard moeten verlaten om in vreemde dienst te vechten. Het feit dat zij onder de Franse keizer hadden gediend, werd hen vergeven: ze hadden dit immers niet uit vrije wil gedaan.³⁵

De avond begon om 18.00 uur met plechtige muziek, waarna Johannes Beeldsnyder, die de avond voorzat, een rede hield. Deze stond bol van de maçonnieke symboliek: hij heette alle soldaten welkom in het 'broederlyk heiligdom' waar een 'hemelse harmonie' heerste. Vervolgens weidde hij uit over het belang van de bevrijding van Naarden. Met deze overwinning was de verlossing van de verderfelijke Napoleon volgens hem een feit: *Glorieryk hebt gy den Bataafschen grond van het vuig overschot van deszelfs veroesters helpen schoon vagen. De dag van Valkeveen was roemruchtiger voor u dan de dag van Marengo voor Frankryks throonverweliger: deze baande hem den weg tot een voor de geheele aarde verderflyk alleengezag, gene voltooide onze geheele verlossing van zyne moordzuchtige roofbenden.*³⁶ Beeldsnyder constrasteerde Napoleons overwinning bij Marengo op 14 juni 1800 met zijn nederlaag bij Naarden (hier aangeduid als Valkeveen). De eerste gebeurtenis had een periode van roem ingeluid, de tweede betekende zijn definitieve ondergang. Dat de naar Elba verbannen keizer in 1815 weer zou terugkeren om een staatsgreep te plegen, kon de spreker toen nog niet bevroeden.

Na de rede volgde het diner, dat opgeluisterd werd door muziek en zang. Bij het dessert droeg de boekverkoper en letterkundige P.G. Witsen Geysbeek enkele dichtstukken voor, die voor deze gelegenheid ook in druk waren verschenen.³⁷ Hij wijdde ook enkele regels aan de jongemannen, die 'gruwzaam wreed' van hun families waren weggerukt om in vreemde dienst te treden. Hun behouden terugkeer was

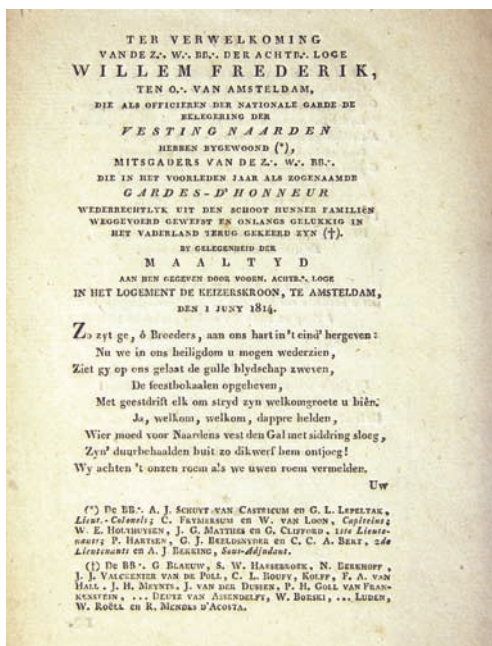
even feestelijk als die van de strijders te Naarden. De verzen maakten zo veel indruk op de aanwezigen, dat de voordracht van een van de gedichten moest worden uitgesteld tot een volgende bijeenkomst.

Vervolgens nam een van de officieren van de Nationale Garde, J.A. Schuyt van Castricum, het woord. Namens de andere soldaten betuigde hij zijn dank voor deze ontvangst, waarna Floris Adriaan van Hall, de latere minister van Justitie, een lang vers declameerde. Dit vers kenmerkte zich door een huiselijke thematiek: Van Hall contrasteerde het leed van uiteengescheurde gezinnen met het hervonden gezinsgeluk van de teruggekeerde soldaten. Zijn emotionele schets mondde uit in een ode op de vrijmetselarij en de broederschap die de leden samenbond. De avond werd afgesloten met de voordracht van een rede van het logelid H.L. Rosques, waarin hij pleitte voor universele broederschap en wereldvrede. De gebeurtenissen van Naarden werden in dienst gesteld van een universele vrijheidsboodschap, die regionale en nationale kaders oversteeg.

Tot besluit

De gelegenheidsgedichten rondom de bevrijding van Naarden laten zowel gevoelens van verdriet als vreugde zien. Gerouwd werd om de vele gewonden en verwoestingen, gejubeld over de uiteindelijke triomf over de Fransen. Zowel lokale als nationale aspecten speelden daarbij een rol. Auteurs wezen op de concrete regionale gevolgen van het maandenlange beleg in economisch en emotioneel opzicht: voor de plaatselijke vissers, boeren en de Naardense burgerij waren het zes zware maanden geweest. Na de bevrijding was er volop oog voor de rol die lokale vrijwilligerskorpsen en plaatselijke bevelhebbers hadden gespeeld: met name de Amsterdamse schutterij kreeg uitbundige lof toegezwaaid.

Daarnaast benadrukten de dichters de nationale betekenis van de bevrijding van Naarden. Deze geschiedenis diende in het geheugen van

iedere Nederlander gegrift te staan, zoals ook de moordpartij van Woerden (1813) tot algehele deelneming had geleid. Ook was er een sterke Oranjegezinde boodschap: onder de nieuwe vorst zou het 'dierbare Vaderland' weer tot volle bloei komen.

Tot slot nog dit. Van een van de gedichten, namelijk dat van Jordens, is een recensie bewaard gebleven. De desbetreffende criticus van het tijdschrift de *Vaderlandsche letteroefeningen* vond het stuk niet onaardig, maar hij vreesde dat het snel in de vergetelheid zou raken: Ook dit stukje, welks vervaardiger ons onbekend is, is niet onaardig, niet onverdienstelijk; schoon toch welligt ook niet van dien aard, dat het zeer bijzondere opmerking onder zoo vele vruchtjes van den dag zou trekken, en in den voorbijvlietenden stroom zijner menigvuldige tijdgenooten kunnen staande blijven.³⁸ Ook zijn tijdgenoot, en mededichter Witsen Geysbeek, schatte de dichterlijke kwaliteiten van Jordens niet al te hoog. Hij haastte zich echter er bij te zeggen dat Jordens' poëzie uit een 'braaf, godsdienstig hart' voortgevloeid was en dat hij een 'vroom, recht-

zinnig dichter' was.³⁹ Beide critici zouden gelijk krijgen, want Jordens belandde al snel na zijn dood in het rijk der vergetelheid.

Tweehonderd jaar later, anno 2014, loont het echter om zijn literaire reflectie en die van anderen op het beleg van Naarden er nog eens op na te slaan. In dichterlijke taal probeerden deze schrijvers het publiek deelgenoot te maken van de emoties die de belegeringsmaanden en de bevrijding bij hen teweegbrachten. Deze reacties maken duidelijk hoe groot de impact ervan op het dagelijkse leven was. Precies daarin schuilt de waarde van deze tijdsgebonden poëzie.

Dr. Lotte Jensen is hoofddocent Historische Nederlandse letterkunde aan de Radboud Universiteit Nijmegen.

Afbeeldingen, tenzij anders vermeld: Universiteit van Amsterdam, Bijzondere Collecties.

Noten

1. De rol van Kamps en Hummel komt ter sprake in C.J.A. Kruijt, 'Naarden 17 Nov. 1813-12 Mei 1814' in: G.J.W. Koolemans Beijnen (red.), *Historisch denkenboek der herstelling van Neêrlands onafhankelijkheid in 1813*. Haarlem 1912-1913, p. 444-480.
2. J.E. de Witte jr., *De verlossing der vesting Naarden van de Franschen in bloeimaand, 1814 – Lierzang*, Amsterdam 1814, p. 7
3. David Kips, 'Een rampentoerist in de 19^e eeuw – Het bezoek van Willem de Clerq aan Naarden in 1814' in: *De Omroeper – Historisch Tijdschrift voor Naarden* 9 (1996) 1, p. 5-16.
4. Kruijt, 'Naarden'. Zie voorts de volgende twee (anonieme) verslagen: *Naarden's beleg. Geregeld verhaal der gebeurtenissen in en om de vesting van 17 nov. 1813 tot 12 mei 1814*, Naarden 1814, p. 34, en *Brief, geschreven door een' vriend, aan een' vriend naar de overgave der stad Naarden (...)*, Amsterdam 1814.
5. Zie: <http://www.200jaarkoninkrijk.nl/content/achtergrond> (13-11-2013). Een meer genuanceerde gedetailleerde visie op <http://www.koninkrijk1813.huygens.knaw.nl/>.
6. G.J.W. Koolemans Beijnen (red.), *Historisch denkenboek der herstelling van Neêrlands onafhankelijkheid in 1813*, Haarlem 1912-1913, dl.1, p.18.
7. Vgl. Wilfried Uitterhoeve, 1813 – *Haagse bluf. De korte chaos van de vrijwording*. Nijmegen 2013. Zie ook de door Jos Gabriëls opgezette website *Koninkrijk in wording. Een toegang tot de jaren 1813-1815* (<http://www.koninkrijk1813.huygens.knaw.nl/>).
8. *Naarden's beleg. Geregeld verhaal der gebeurtenissen in en om de vesting van 17 nov. 1813 tot 12 mei 1814*, Naarden 1814, p. 34.
9. *Naarden's beleg*, p. 7.
10. J.F. Helmers, *De Hollandsche natie*, editie Lotte Jensen, met medewerking van Marinus van Hat-tum, Nijmegen 2013, p. 163-165 (zang III, verzen 1-64). Een deel van deze passage werd door de censuur geschrapt; de integrale passage werd wel afgedrukt in de uitgave van 1814.
11. Jan Jordens, *Nachtgepeinzen bij de belegering der stad Naarden*, Amsterdam 1814, p. 6
12. *Ibidem*, p. 8-9.
13. *Ibidem*, p. 11.
14. *Ibidem*, p. 14.
15. Ellen Krol, "'Het twistend kroost, dat u verstiet'" – Gedichten over Oranjes terugkeer in 1813' in: *Tijdschrift voor Nederlandse taal en letterkunde* 129 (2013) 3, p. 250-268.
16. Krol, "'Verdienste blinkt op Neêrlands troon'". *Gelegenheidsgedichten rond de komst van koning Willem I'*. In: *De negentiende eeuw* 23 (1999), p. 23-25.
17. H. Meijer jr., *Vreugdezang bij de overgave der vesting Naarden op den 7den van bloeimaand 1814. Toegezongen aan mijne wapenbroeders, onder het korps vrijwillige scherpschutters, gekommandeerd door den braven kapitein, den weledelen gestrengen heere Arend Rooseboom*, Amsterdam 1814, p. 4. In de jaren 1822 zou Meijer zich van een andere kant laten zien: hij nam toen principieel afstand van de wijze waarop Bilderdijk zijn Oranjegezindheid etaleerde. Zie hierover: Lotte Jensen, *De verheerlijking van het verleden – Helden, literatuur en natievorming in de negentiende eeuw*, Nijmegen 2008, p. 48-49.
18. Meijer, *Vreugdezang*, p. 6.
19. Over De Wittes leven, zie: Jacob Eduard de Witte, *Fragmenten uit de roman van mijn leven*, editie Grietje Drewes en Hans Groot, Hilversum 1993. Over zijn verblijf in de jaren na 1809 is weinig bekend. Zijn vrouw, Maria van Zuylekom, woonde in 1814 in Haarlem.
20. J.E. de Witte jr., *De verlossing der vesting Naarden van de Franschen in bloeimaand, 1814 – Lierzang*, Amsterdam 1814, p. 5.
21. Het citaat van De Witte is afkomstig uit: Maria van

- Zuylekom, *Lierzang aan mijne landgenooten, in slachtmaand 1813*, Amsterdam 1813, p. 10.
22. Maria de Witte van Haemstede, geboren Van Zuylekom, *Opwekking aan de Nederlanders. Lierzang*, Amsterdam 1813, p. 15.
 23. Johanna Henrietta Adriana de Witte van Haemstede, *Lierzang of aanmoediging, tot vaderlandsliefde en dapperheid toegewijd, aan de schutterijen in Nederland*, Haarlem 1814. Het gedicht is ondertekend 'wintermaand 1813'. Over Van Haemstede: 'Witte, Johanna Henriette Adriana de' in: *Digitaal Vrouwenlexicon van Nederland*, op: [http://www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/DVN/lemmata/data/WitteJohanna\(15-04-2012\)](http://www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/DVN/lemmata/data/WitteJohanna(15-04-2012)).
 24. De Witte jr., *De verlossing der vesting Naarden*, p. 6. Ik heb niet kunnen achterhalen uit welk werk van Bosch De Witte geciteerd heeft.
 25. Ibidem, p. 9.
 26. Ibidem, p. 11.
 27. Ibidem, p.14-15.
 28. Helmers, *De Hollandsche natie*, 144 (II, 147-158).
 29. De Witte jr., *De verlossing der vesting Naarden*, p. 14.
 30. De bekende tekenaar Eppo Doeve (1907-1981) legde eveneens een verband tussen 1572 en de Franse bezettingsjaren in de muurschildering die hij in 1944 in de chemische fabriek te Naarden vervaardigde. Bovenaan de tekening, waarin hij de moordpartij uit 1572 verbeeldde, noteerde hij dezelfde regel van Helmers: 'Wie heeft ooit Naardens wal aanschouwd en voelde niet zijn hart van dankb're erkentnis blaken'. Met dank aan Frits van Dulm voor deze informatie.
 31. C. Lindeman, *Lauwerkrans, gevlochten ter eere van de dappere officieren, en verdere leden der Amsterdamsche schutterij: bij gelegenheid hunner terugkomst, van het langduurig beleg der stad Naarden op den 13den meij, 1814. Gepaard met eene dankbaare hulde, aan het provisioneel bestuur der stad Amsterdam*, Amsterdam 1814; M. Westerman, *Lierzang aan de Amsterdamsche schutterij, bij derzelver terugkomst van de belegering van Naarden, uitgesproken op het Amsterdamsch tooneel*, Amsterdam 1814. Het gedicht van Westerman werd herdrukt in zijn verzamelde gedichten: M. Westerman, *Gedichten*, Amsterdam 1826-1827 (4 dln.), dl. 4, p. 130-136.
 32. Ibidem, p. 5-6.
 33. Ibidem, p. 14.
 34. M. Westerman, *Lierzang*, p. 8.
 35. Van de bijeenkomst verscheen een uitgebreid verslag: *Feestviering der societeit van de leden der achtbare loge Willem Frederik, ten O. van Amsteldam, gehouden den 1 Juny 1814, in het logement De Keizerskroon, te Amsteldam, ter verwelkoming van haare zz. ww. bb. Die als officieren der nationale garde de belegering der vesting Naarden hebben bygewoond, mitsgaders van de zz. ww. bb. die in het voorleden jaar als zogenaamde Gardes-d'Honneur wederrechtelyk uit den schoot hunner familiën weggevoerd, en onlangs gelukkig in het vaderland terug gekeerd zyn*, Amsterdam 1814.
 36. *Feestviering der societeit*, p. 6.
 37. P.G. Witsen Geysbeek, *Ter verwelkoming van de Zz.Ww.Bb. der Achtb. loge Willem Frederik ten O. van Amsteldam, die als officieren der nationale garde de belegering der vesting Naarden hebben bygewoond (...) by gelegenheid der maaltyd aan hen gegeven (...) in het logement de Keizerskroon, te Amsteldam, den 1 juny 1814*, Amsterdam 1814.
 38. *Vaderlandsche letteroefeningen* 1814, dl.1, p. 449.
 39. P.G. Witsen Geysbeek, *Biographisch anthologisch en critisch woordenboek der Nederduitsche dichters*, dl. 4, Amsterdam 1822, p. 32-35.